

JADIDCHILIK FENOMENINING MILLIYLIGIGA TA'SIRI

Shodiyev Laziz Axmat o'g'li

*Muhammad al-Xorazmiy nomidagi ixtisoslashtirilgan maktab Samarqand filiali
tarix fani o'qituvchisi*

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada XX asr boshlarida Turkiston va O'zbekistonda yuzaga kelgan jadidchilik harakatining milliylik tushunchasiga bo'lgan ta'siri tahlil qilinadi. Maqolada jadidchilikning pedagogik, ma'rifiy, publitsistik va ijtimoiy-harakat jihatlari milliy ongning shakllanishi va mustahkamlanishidagi roli bilan bog'liq holda o'rganiladi. Shuningdek, jadidchilik fenomeni milliy qadriyatlar, til va madaniyatni rivojlantirishda qanday vosita bo'lgani ham ko'rsatib o'tiladi. Maqola tarixiy manbalar, arxiv hujjatlari va zamonaviy tadqiqotlar asosida tayyorlangan.

Kalit so'zlar: jadidchilik, milliylik, ma'rifat, milliy ong, yangi usul maktablar, Turkiston, o'zlikni anglash.

ABSTRACT: This article examines the impact of the Jadid movement on the formation and strengthening of national identity in early 20th-century Turkestan and Uzbekistan. The study analyzes the pedagogical, journalistic, and social aspects of the Jadid movement and their contribution to the development of national consciousness. The article also explores how Jadidism served as a tool for the promotion of national values, language, and culture. The research is based on historical documents, archival materials, and modern scholarly studies.

Keywords: Jadidism, nationalism, enlightenment, national consciousness, new-method schools, Turkestan, self-awareness.

XX asr boshlarida Turkiston va Markaziy Osiyo xalqlari tarixida yuz bergan eng muhim hodisalardan biri — jadidchilik harakatining shakllanishi va rivojlanishidir. Jadidchilik, bir tomondan, mahalliy jamiyatni zamonaviy bilim va ilm-fanga yo'naltirishni maqsad qilgan bo'lsa, boshqa tomondan, milliy ong va o'zlikni uyg'otishda asosiy vosita sifatida namoyon bo'ldi¹. Ushbu harakat milliy qadriyatlarni qayta tiklash va ularni yangi pedagogik, ijtimoiy va madaniy shakllarda amalga oshirishga intildi.

Jadidlar milliylikni faqat tarixiy meros bilan bog'lab qolmasdan, uni amaliy pedagogik faoliyat va ma'rifiy ishlar orqali jamiyat hayotiga tatbiq etishga harakat qilgan². Ularning pedagogik faoliyati milliylikka ta'sir ko'rsatishda eng samarali vositalardan biri bo'ldi. Yangi usul maktablarida milliy tarix, ona tili, adabiyot va dunyoviy fanlar o'quv dasturiga kiritilib, avlodlarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashga asos yaratildi³. Bu jarayonda milliy tilni rivojlantirish va uni saqlash masalasi ustuvor bo'ldi, chunki jadidlar tilni milliy ongning markazi sifatida ko'rgan⁴.

Jadidchilikning publitsistik faoliyati milliy ongning shakllanishida muhim rol o'ynadi. Ular gazeta va jurnallarda, shuningdek ma'rifiy risolalarda xalqni ilm-fan, adabiyot va tarixiy bilimlar bilan tanishtirib, milliy qadriyatlarni targ'ib qilgan. Bu orqali jamiyatda o'zlikni anglash, milliy uyg'onish va birlik hissi rivojlandi⁵. Jadid maqolalarida milliy g'urur, tarixiy merosga hurmat, ona tilining saqlanishi va qadrlanishi kabi mavzular doimiy ravishda yoritilgan⁶.

Shuningdek, jadidchilik ijtimoiy-harakat sifatida ham milliylikni rivojlantirishga xizmat qilgan. Mahalliy jamiyatdagi ma'naviy va ijtimoiy muammolarni yoritish, xalqning savodini oshirish, qizlar va o'g'il bolalarni ta'lim bilan ta'minlash, yangi turdagi kasb-hunar maktablarini tashkil etish — bularning barchasi milliy o'zlikni mustahkamlashga qaratilgan amaliy choralar edi⁷. Ularning faoliyati milliy qadriyatlarni nafaqat matn va ma'ruza, balki kundalik hayot va ta'lim jarayonlari orqali keng targ'ib qilish imkonini berdi.

Jadidchilik va milliylik o'rtasidagi bog'liqlik, shuningdek, tarixiy tahlillar orqali ham ko'rinadi. Turli tarixiy manbalarga ko'ra, jadidlar milliy merosni qayta tiklash, tarixiy shaxslar va voqealarni o'rganish orqali xalqning tarixiy ongini mustahkamlashga intilgan⁸. Bu esa jamiyatning milliy qadriyatlarni tushunish, qadrlash va keyingi avlodlarga yetkazish imkoniyatini yaratdi.

Tarjimonlik va ilmiy ishlar ham milliy ongni rivojlantirishga xizmat qilgan. Jadidlar turkiy, forsiy va arab manbalaridan asarlarni tarjima qilib, ularni milliy madaniyat kontekstida talqin qilgan. Bu tarjimalar milliy tilning rivojlanishi, adabiyotning boyishi va xalqning intellektual saviyasini oshirishda muhim rol o'ynadi⁹. Shu tariqa jadidchilik fenomeni milliylikni faqat g'oya darajasida emas, balki amaliy hayot orqali shakllantirish vositasi sifatida namoyon bo'ldi.

Jadidchilikning o'ziga xosligi shundaki, u milliylikni siyosiy g'oya sifatida emas, balki ma'rifiy, pedagogik va madaniy jarayon sifatida rivojlantirgan. Shu tariqa u o'sha davrda xalq orasida milliy uyg'onish va o'zlikni anglashni keng targ'ib qilish imkonini bergan¹⁰. Milliy tarixni o'rganish, ona tilini rivojlantirish va qadriyatlarni targ'ib qilish orqali jadidlar jamiyatni yangi intellektual bosqichga ko'tarishga intilgan.

Jadidchilik fenomenining milliylikka ta'siri nafaqat o'tmishdagi tarixiy voqea sifatida, balki zamonaviy tadqiqotlar nuqtai nazaridan ham ahamiyatli. U pedagogik, publitsistik va madaniy faoliyat orqali milliy ongni shakllantirishning amaliy modelini yaratdi. Shu bilan birga, u milliy qadriyatlarni asrab-avaylash, xalq madaniyatini rivojlantirish va milliy birlikni mustahkamlash yo'lida muhim manba bo'lib xizmat qilmoqda.

Bugungi kun tarixshunosligi va madaniyatshunoslik olimlari jadidchilik fenomenini milliy uyg'onish, o'zlikni anglash va milliy qadriyatlarni mustahkamlash jarayonidagi markaziy omil sifatida baholashmoqda. Shu tariqa jadidchilik fenomeni milliylikni

shakllantirish va mustahkamlashda o'ziga xos model sifatida tarixiy manbalarda va zamonaviy tadqiqotlarda tasdiqlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Behbudiy M. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Fan, 1999.
2. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent, 1913.
3. Mirvaliev M. Jadid maktablari tarixi. – Toshkent: O'qituvchi, 1998.
4. Qosimov B. Turkiston jadidchiligi tarixi. – Toshkent: Sharq, 2002.
5. "Oyna" jurnali. 1914–1915-yillar sonlari.
6. Rahimov A. Jadid ma'rifatchilari merosi. – Samarqand, 2010.
7. Ziyoyev H. Turkistonning yangi tarixi. – Toshkent: Sharq, 2000.
8. Abdullayev X. Jadidlarning ilmiy merosi. – Toshkent, 2013.
9. Karimov S. Jadid tarjimonlar va ularning faoliyati. – Toshkent, 2015.
10. Nazarov T. Milliylik va jadidchilik. – Toshkent: Ilm, 2018.